

Obnovljene orgulje
u akademskoj crkvi
sv. Katarine Aleksandrijske

Gornji grad / Zagreb

Obnovljene orgulje u akademskoj crkvi sv. Katarine Aleksandrijske

Gornji grad / Zagreb

Uvodna riječ

Po svojoj veličini i zahtjevnosti interpretacije orgulje su jedan od najsloženijih instrumenata kojemu pripada posebno mjesto u svijetu skladatelja, glazbenika i majstora graditelja, ne samo zbog dominantne pozicije u sakralnim i svjetovnim prostorima nego i zbog delikatnosti njihova umjetničkog oblikovanja. U Republici Hrvatskoj prvi arhivski podatci o orguljama vežu se uz XIV. stoljeće, a njihov povijesni razvoj danas se prati kroz osam stotina instrumenata očuvanih spomeničkih svojstava, u što su uključeni i orguljski pozitivni. Naše najstarije očuvane orgulje građene su početkom XVII. stoljeća. Ta povijesna glazbala jedinstvene glazbene i umjetničke vrijednosti dio su neotuđive nacionalne kulturne baštine, a na širokom planu različitih povijesno-stilskih razdoblja na poseban način govore o materijalnom i duhovnom dobru jednoga naroda.

Arhitektonska forma orgulja vremenom se mijenjala i usavršavala. Najznačajnije inovacije u tehničko-akustičkom i oblikovnom smislu nastaju u protekla dva stoljeća i upravo takva svojstva baštine orgulje akademske crkve sv. Katarine Aleksandrijske. Građene početkom XIX. stoljeća, svojom skladnom arhitektonskom kompozicijom odmjerenih i elegantnih proporcija one upućuju na pretežno barokne odlike. Sveobuhvatnom obnovom, restauracijom, a time i revitalizacijom, njih sada krasi kvalitetan zvuk akustički uspješno prilagođen prostoru crkve sv. Katarine Aleksandrijske, a umjetnički integritet instrumenta zaokružen je jedinstvenim crkvenim drvorezbarskim inventarom raskošnih štukatura snažnog likovnoga dojma.

Trenutak kolaudacije – svečanog predstavljanja ili bolje rečeno, „pohvale“ tom majstorskom glazbalu – iznimno je važan jer doprinosi očuvanju povijesnih vrijednosti hrvatskoga orguljskog fundusa i njegove kontinuirane zaštite, čime se u Europskoj godini kulturne baštine osnažuje svijest o našem nacionalnom blagu. Opsežna i cjelovita obnova i sama je značajan doprinos razvoju suvremene stvaralačke dinamike i uopće izvedbenih umjetnosti. Velikim zalaganjem Ministarstva kulture zaštita orgulja, poput ovih u crkvi sv. Katarine Aleksandrijske, na osobit način pridružuje Republiku Hrvatsku europskim orguljaškim središtima.

MINISTRICA

dr. sc. Nina Obuljen Koržinek

PROGRAM

petak, 30. 11. 2018. / 19:30 sati

Pozdravna riječ vlč.

Vladimira Magića

rektora akademske crkve sv. Katarine Aleksandrijske

Pozdravna riječ ministrice kulture

dr. sc. Nine Obuljen Koržinek

Predstavljanje dispozicije obnovljenih orgulja

izv. prof. art. Ante Knešaurek

prof. Thomas Ospital

Johann Sebastian Bach (1685. – 1750.)

Toccatu, adagio i fuga u C-duru, BWV 564

Triosonata u e-molu, BWV 528

Adagio - Vivace

Andante

Un poco Allegro

Felix Mendelssohn-Bartholdy (1809. – 1847.)

Preludij i fuga u c-molu, Op. 37-1

Robert Schumann (1810. – 1856.)

Fuga broj 3 na ime BACH, Op. 60

Franz Liszt (1811. – 1886.)

Preludij i fuga na ime BACH

Thomas Ospital (1990.)

Improvizacija na hrvatske napjeve

O glazbeniku Thomasu Ospitalu

Svjetska orguljaška zvijezda, mladi umjetnik, istaknuti i višestruko nagrađivani francuski orguljaš Thomas Ospital upriličit će kolaudaciju orgulja u akademskoj crkvi sv. Katarine Aleksandrijske u Zagrebu. Ospital je od 2015. godine na mjestu orguljaša glasovite „pariške župne crkve“ Saint-Eustache gdje je naslijedio slavnog orguljaša Jeana Guilloua i najmlađi je profesor u povijesti Nacionalnog konzervatorija u Parizu. Od 2016. rezidencijalni je orguljaš Francuskog radija u Auditorium

Radio France. Ospital gostuje diljem Europe, Rusije i SAD-a kao solist, komorni glazbenik i uz svjetski poznate dirigente i orkestre. Važno mjesto u njegovu koncertnom repertoaru zauzimaju improvizacije bogatog nadahnuća i uzbuđenja. Vrhunski majstor, beskompromisni vizionar svečano će prvi put nakon obnove zasvirati na iznimno vrijednim orguljama crkve sv. Katarine Aleksandrijske koje datiraju iz 1830. godine te pridonijeti afirmaciji orguljaške umjetnosti.

O orguljama

Točnih podataka o nastanku prvih orgulja u svijetu nema, ali znamo da su preteče orgulja, poput kineskog Šenga bile napravljene iz trstike oko 3. tisućljeća prije Krista. Prvi dokumenti iz antičkog razdoblja datiraju u 3. stoljeće prije Krista u kojima starogrčki matematičar i fizičar Ktesibije (285.-222. pr.Kr.), otac pneumatike i fine mehanike, opisuje ideju da komprimirani zrak posredstvom određene mehanike provede kroz flautne instrumente od trstike. U tom prvotnom obliku orgulje su se dugo održale na Bizantskom dvoru, sve dok godine 873. papa Ivan VIII. nije zatražio da mu biskup Anno von Freising pošalje orgulje i majstora vještog u sviranju i gradnji instrumenta. Ulaskom orgulja u crkveni prostor one su se razvijale i prilagođavale sukladno praksi muziciranja i potrebama liturgije sve do oblika kakve poznajemo danas. Orgulje su, dakle, u ideji puhaći instrument, stručno bi se reklo aerofoni, koji proizvodi zvuk titranjem stupca zraka u određenoj svirali. No orgulje su također i instrument s tipkama i pedalom (klavijatura koja se svira nogama), a po svojoj konstrukciji najsloženiji su instrument. Glavni su dijelovi orgulja: sviraonik (sastoji se od klavijatura, odnosno manuala, koji se sviraju rukama, pedala i manubrija

s raspoređenim registrima), kućište u kojem se nalaze „pluća“ orgulja, a to su kožni mjevovi s pripadajućim zračnim kanalima u koje ventilator upuhuje zrak u kojem se stvara određeni tlak, zračnica ili „srce“ orgulja, u kojoj se točno raspoređuje zrak za svaki ton i svaki registar kontrolirano brojnim ventilima i, konačno, svirale iz kojih izlazi ton. Registar je niz svirala iste boje zvuka od najdubljeg do najvišeg tona, dok broj registara na orguljama određuje njihovu veličinu. Tako u orguljama akademske crkve sv. Katarine Aleksandrijske postoji mnogo različitih registara od kojih su neki građeni od drvenih svirala, a neki od metalnih (legura kositra i olova). Spomenimo ovdje samo glavne grupe registara koji su zastupljeni i u ovim orguljama.

To su prije svega registri tzv. „principalovog kora“ – temelj svakih orgulja (Principal i Mixture) koji daju tipičan prepoznatljiv zvuk i sjaj orguljama, zatim eterični i profinjnjeni gudački registri (Gambe, Violine, Aeoline), flaute koje daju mekoću i baršunast zvuk (Waldflöte, Doppelflöte, Spitzflöte), poklopljenice koje nijansiraju zvuk tamnijim bojama (Bourdon, Coppel) i naposljetku jezični registri (Trompete, Clarinet, Posaune) koji pridonose snazi i volumenu zvuka.

Dispozicija orgulja u akademskoj crkvi sv. Katarine Aleksandrijske

I. manual: <i>Hauptwerk</i>	II. manual: <i>Positiv</i>	<i>Pedal</i>
C – f ³	C – f ³	C – f ¹
1. Bourdon 16'	11. Geigenprincipal 8'	19. Principal 16'
2. Principal 8'	12. Doppelflöte 8'	20. Subbaß 16'
3. Bourdonflöte 8'	13. Dolcean 8'	21. Violonbaß 8'
4. Coppel 8'	14. Spitzflöte 4'	22. Octavbaß 4'
5. Octav 4'	15. Aeoline 4'	23. Posaune 16'
6. Flöte 4'	16. Waldflöte 2'	
7. Quint 3'	17. Sesquialtera II ($2^{2/3} + 1^{3/5}$)	
8. Octav 2'	18. Clarinet 8'	
9. Mixtur 3f		
10. Trompete 8'	<i>Tremulant</i>	

Obnova orgulja

Orgulje u akademskoj crkvi sv. Katarine Aleksandrijske na Gornjem gradu u Zagrebu originalno datiraju iz 1830. godine, a djelo su slovenskog graditelja Petera Rumpļa iz Kamnika koje je uspješno preradio F. Heferer 1891. godine, kako, po dokumentaciji arhiva, navodi dr. Rudolf Horvat u časopisu *Sveta Cecilija* iz 1928. godine, dok se za kućište orgulja pretpostavlja da je nastalo sredinom XVIII. stoljeća, vjerojatno oko 1760. godine.

Izrađene su po mehaničkom sustavu, imale su 16 registara, od toga 9 registara u I. manualu, 4 registra u II. manualu i 3 registra u pedalu. Zvučni je obujam manualne klavijature od C - c³ s 48 tipaka, a pedalne klavijature od C - f s 18 pedalnih tipaka. Tijekom posljednjih gotovo 200 godina doživjele su velike modifikacije, a mnoge su od njih bile izvedene prilično nestručno tako da su neke svirale skraćivane, izrezane i, na žalost, zauvijek uništene. Zub vremena

također je učinio svoje pa su tako zračnice bile raspucane, drvene svirale crvotočne, opkoženja ventila više nije niti bilo, a mijeh je propuštao zrak zbog raspukle kože. Budući da se radi o vrijednom instrumentu unutar bisera hrvatske barokne arhitekture, u nekađšnjoj isusovačkoj crkvi sv. Katarine Aleksandrijske, odlučeno je nakon brojnih konzultacija da se pristupi kompletnoj obnovi i proširenju orgulja. Naime, opseg manuala i pedala bio je premalen za izvođenje bilo kakve barokne literature, dok je sa stajališta dispozicije manjkalo nekoliko registara. Tako je, po uzoru na europsku praksu (poput orgulja u Parizu, Katedrala Notre Dame: orgulje iz 1868. proširivane su 1963., 1975., 1992., 2014., Hamburgu, Stolna crkva sv. Katarine: 1520. godine izgrađen je prvi instrument, proširenja i dogradnje slijedile su 1543., 1559., 1591., 1636., 1647., 1738., Arnstadt, orgulje na kojima je svirao Johann Sebastian Bach, a koje su građene 1699., proširivao ih je 1713. drugi graditelj (Wender) na prijedlog J. S. Bacha, zatim Oberkirche, gdje su orgulje građene 1611., proširivane 1666., 1678. i 1708., Katedrala u Malmö, orgulje sagrađene 1761., a zadnje proširenje je bilo u 2018.) donesen konačan zaključak da će se u prvi manual dodati Trompeta 8', u pedal Prinzipalbass 16' i Posaune 16', dok su se na drugi manual dodali sljedeći registri: Doppelflöte 8', Spitzflöte 4' Waldflöte 2' i Sesquialtera II. Opseg manuala proširen je od C - f³, a proširena pedalna klavijatura sada ima opseg od dvije i pol oktave, odnosno od C - f³. Od pomagala je ugrađen tremulant. Time je instrument napokon postao kompaktnom cjelinom na kojoj se može svirati glazba baroka i rane romantike.

Fotografije zatečenog stanja

Slika prikazuje uništene apstrakte od sviraonika prema ventilima

Prikaz „španjolskih kancela“ i mjesta za svirale na štoku, gdje je vidljivo propuštanje zraka u vidu crnih mrlja

Jasan prikaz krivo postavljenih prijenosnica (Wellenbrett) i nestručno dodavanje čeličnih ručica na desnoj strani, pri čemu su uklonjene originalne drvene

Devastirane drvene svirale

Nestručno „obnavljane“ i uništene metalne svirale

Stanje nakon restauracije

Obnovljeni apstrakti, svirna i registarska traktura

Obnovljene metalne svirale

Obnovljene zračnice

Obnovljeno kućište i kompletan ustroj instrumenta

Instrument je u cijelosti obnovljen, od svirne i registarske trakture, mijeha i zračnih kanala, obnovljene su ili zamijenjene uništene svirale, a nakon provedenih sondaža vraćena mu je izvorna boja kućišta (ebanovina) koja korespondira s bojom oltara u crkvi te je obnovljena cijela pozlata.

Riječ graditelja orgulja

MAJSTORSKA RADIONICA ŠKRABL

Orgulje su instrument koji nakon dvije tisuće i više godina kontinuiranog razvoja s pravom nosi naziv „kraljica glazbala“.

Raduje nas i ponosni smo što smo pored toliko drugih orgulja imali mogućnost restaurirati i rekonstruirati i tako bogat i veličanstven instrument kao što su orgulje u akademskoj crkvi sv. Katarine u Zagrebu. Da smo dobili priliku te povjerenje za takav zahtjevni projekt, posebna zahvala naručitelju g. velečasnemu Magiću, Ministarstvu kulture Republike Hrvatske, Upravi za zaštitu kulturne baštine, Gradskom zavodu za zaštitu spomenika kulture i prirode Grada Zagreba, Povjerenstvu za orgulje te svima koji su surađivali na ovom projektu.

Izrada i restauriranje orgulja zahtijeva mnogo znanja, rada i ljubavi. Riječ „orgulje“ dolazi od grčke riječi „organon“, a znači „oruđe“. Orgulje su već u srednjem vijeku bile uvelike cijenjene kao nepogrešiv instrument kod kršćanskog bogoslužja. Sveukupno bogatstvo sadržaja naše vjere može se tijekom liturgijske godine izraziti s pomoću njih. Za svako doba crkvene godine, za sve sakramentalne događaje nalaze se u orguljama raznovrsni tonovi i registri: nježni tonovi flauta u izmjenjivanju s potresnim, bučnim, prodornim i jasnim zvukovima principala i alikvota, tih stupova osnovnog zvuka svakih orgulja, nebeski glasovi gudala koji smiruju dušu i tijelo, zvukovi pozauna i truba koji nam najavljuju gospodstvo

i veličanstvo te nas prožimaju simfonijskim harmonijama, zvukovi crkvenog dostojanstva i časti uz veselu i šaljivu igrivost, žalosna glazba i uzavrela blagdanska radost.

Prvobitne povijesne orgulje u crkvi sv. Katarine Aleksandrijske izradila je tvrtka Petera Rumpela iz Slovenije 1830. godine, a dogradio ih je Ferdinand Heferer iz Hrvatske u godini 1891., a i nakon toga bile su nažalost više puta prerađivane. Bilo je potrebno iznimno puno truda, znanja te restauratorskih obuhvata kako bi instrument bilo moguće ponovno vratiti u prvobitno stanje s proširenjem.

Restaurirali smo i konzervirali sve dijelove orgulja koji su bili originalni, a manjkajuće dijelove i dijelove za proširenje zamijenili smo novima koje smo izradili prema prvobitnom ustroju tog

instrumenta. Uz proširenje s nekoliko registara koji su nedostajali orgulje će moći mnogo bolje ispunjavati svoje poslanstvo na bogoslužju kao i na samostalnim koncertima. Tako će se orgulje moći u najvećoj mjeri koristiti s obzirom na akustičnost crkve, a također u praktičnom smislu liturgije bit će namijenjene kao pratnja pjevačkom zboru ili jednostavnom, bogatom pučkom pjevanju.

Orgulje u akademskoj crkvi sv. Katarine u cijelosti su restaurirane, rekonstruirane i proširene, a cjelovit koncept zrcali se dužnošću za klasičnim kanonom principa rada, obitelji registara i predstavljanja glavnih dijelova orguljske umjetnosti, poštujući ujedno iznimno vrijedan crkveni prostor baroknih značajka.

Anton Škrabl,
orguljarski majstor

Impresum

IZDAVAČ

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske

ZA IZDAVAČA

dr. sc. Nina Obuljen Koržinek

UREDNIK

izv. prof. art. Ante Knešaurek

REDAKTURA

mr. sc. Anuška Deranja Crnokić

LEKTURA

Ana Vraneša

FOTOGRAFIJE

Zvonimir Atletić

LIKOVNO OBLIKOVANJE I PRIJELOM

Ivo Mađor, Kofein d.o.o.

TISAK

Printera grupa d.o.o.

NAKLADA

500

ISBN 978-953-312-050-8

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001013495.

Zagreb, studeni, 2018.

